

Ханс Конинг

СМРТ ЈЕДНОГ ГИМНАЗИЈАЛЦА

[Ханс Конинг (1921-2007), син истакнутог холандског социјалисте Конингбергера (и Ханс се тако потписивао до 1972). Након нацистичке окупације, напушта Холандију и учествује у покрету отпора, а после рата емигрира у САД, гдје пише романе, позоришне комаде, књиге за дјецу, чланке, студије и монографије. Са Нумом Чомским игра важну улогу у отпору вијетнамском рату. Међу његова познатија дјела спадају: *Колумбо*, *Освајање Америке*, *Будућност Че Геваре*, *Смрт једног гимназијалца* – романсирана биографија Гаврила Принципа. За разлику од већине интерпретација на Западу у којима се Гаврило Принцип представља као терорист, као инкарнација зла, штавише и као узрок II свјетског рата, Ханс Конинг пише са уживљавањем у свијест и психу једног даровитог занесењака и идеалисте, што је сасвим разумљиво. Јер је и сам био учесник покрета отпора против нацистичке окупације Холандије.]

Гаврило је преминуо 28 априла 1918. Да је још само мало издржао! Шест мјесеци касније распала се голема империја којој је његов чин послужио као повод да почне рат, а управо је тај рат узрок њене пропасти.

Издахнуо је у седам сати навече. Свјетлост је угаснула у ћелијама, али су се сунчани зраци још неко вријеме задржавали изнад хоризонта Терезијенштата; посљедњи зраци још обасјавали затворску стражарницу у којој је и један мјештанин био на служби. Име му је било Франтишек.

Не може се ни замислити самоћа коју је Гаврило морао да подноси у годинама што су претходиле његовој смрти. И сам покушај да се то разумије на неки начин би умањио димензије његовог страдања.

Јер, Гаврило никоме није испричао своју историју. Нема одјека његових ријечи ни мисли које су се ковитлале у његовој свијести – не, све док се његова свијест није угасила. Оне могу да се схвате тек после његове смрти, с ону страну гроба који он дијели са своја три друга на једној подини у Сарајеву. Али, његову самоћу и његове мисли можемо да схватимо ми који сад живимо под моћнијим сатрапима у префињенијим и злоћуднијим империјама.

Ево шта ми је испричао онај чешки војник који је био на дужности у ноћној смјени 28 априла 1918:

У једанаест сати исте ноћи поручник је позвао мене и још тројицу војника у своју канцеларију. Ту је била један дрвени сандук, исти као они у којима се држе пушке. Рекао нам је да треба да превеземо тај сандук на католичко гробље у коњским колима. Тамо ћемо наћи раку која је ископана на стази изван оградe. Наш је задатак да сандук спустимо у раку и да је изравнамо са стазом тако да не остане никакав траг. Прикричао нам је да су устријске дисциплинске мјере веома строге и да нам следује смртна казна ако икад икоме о томе будемо причали.

Згледасмо се. Већ смо знали да је у сандуку за пушке тијело Гаврила Принципа. Преминуо је неколико сати раније, управо кад смо ми ступили на дужност. Али, нисмо рекли ништа. Изнијели смо сандук на круг гдје су коњска кола већ чекала.

Кад смо стигли на гробље поново поче киша, а падала је готово сваки дан тог проклетог прољећа 1918. Није се видио ни прст пред оком, а имали смо само један фењер. Пола сата смо лутали по блату док нисмо нашли раку. Налазила се управо на мјесту гдје стаза прави окуку и била је до половине заклоњена живицом. Нисмо могли колима доћи до раке, па смо носили сандук на раменима. Нимало није био тежак. Спустили смо га у раку и заравнили мокри пијесак тако да се ништа није примјетивало. Потрудио сам се да запамтим то мјесто. Окука, живица и капија. Кад се завршила ноћна смјена, скицирао сам то мјесто на један лист у мом нотесу. Нико сем мене не би могао да дешифрира тај цртеж.

Наша царевина клону и пристаде на примирје 3 новембра 1918. Била је недјеља. Тада сам био на фронту, у близини Тревиза. Припадао сам једном од позадинских одјељења. Лежали смо у блатњавом склоништу и чекали и чекали. Као и милион других војника, плашили смо се да не

будемо стријељани као дезертери ако се извучемо и кренемо кући само дан раније. Али само сат након што је труба означила прекид ватре, није ту више било ни живе душе. Није ми пошло за руком да се попнем на нека кола или на воз, па сам препјешачио цијели пут до куће. 25 новембра стигао сам у Терезиенштат.

Град је аветињски изгледао. Блато до кољена, смеће на све стране, без уличног освјетљења, без гаса, без струје. У радњама зврје празни рафови, магацини празни. Редови жена у сивим ритама и дјеце којима глад из очи бије чекају следовање хљеба, 50 грама нечега што је више личило на храну за свиње. Али, упркос свему, влада свечано расположење! Јер Нијемци и Аустријанци се спремају да напусте град. Терезиенштат ће се од сад звати Терезин. Горе на тврђавивијори се нова црвено-плаво-бијела застава. Чехословачка застава!

Хтио сам да одем у моју стару стражарницу, да узмем кључеве и да отворим Принципову ћелију. Био би то пријатан осјећај у овом дану.

Било је прекасно.

Али, ја сам знао гдје је Гаврило сахрањен. Само ја и нико други на свијету. Задржао сам се само један сат код своје куће, а онда право на гробље. Било је касно поподне, али је је већ било готово исто тако мрачно као и оне априлске ноћи. Имао сам код себе нотес са скицом. Капија је ту и окука и живица, ништа се није измијенило. Тражио сам док нисам сасвим сигуран да је управо на том мјесту закопано Принципово тијело. Узео сам једну одломљену грану и њоме описао круг око тога мјеста. Клекнуо сам и помолио се Богу за покој његове душе. Онда сам ону грану забо у земљу.

Кад сам се вратио у град наиђох на један киоск гдје су неке жене продавале чехословачке заставе. Био је то – може се без страха од претјеривања рећи – једини артикал који се тога дана нудио на продају у Терезиенштату-Терезину. Заставе нису биле не-знам-како савршене, али, у сваком случају, нису биле од папира. Доћи до парчета тканине било је равно подвигу. Не знам како су те жене дошле до платна.

Застао сам и гледао те заставе неко вријеме. Није то, наравно српска застава. Облик и распоред су другачији, али су боје ипак исте: црвена-плава-бијела.

Купио сам једну и однио је кући. Кад сам замолио сестру да прекроји заставу и да је поново сашије, мислили су да нисам читав. Уопште нисам скидао чизме. Вратио сам се на гробље у сами сутон, још се ту и тамо пробијала црвен између кошних облака. Моју грану је оборио вјетар, па сам је бацио. Од куће сам понио парче канапа и мотку и поставио српску заставу на гроб Гаврила Принципа.

[Последња глава из романа СМРТ ЈЕДНОГ ГИМНАЗИЈАЛЦА, који је преведен на више европских језика (ХансКонинг, Деатх оф а Сцхоолбоу, Харцоурт Браце, 1974)]
Превод са шведског, Милосав Попадић.